

Fatih Menderes BİLGİLİ (*) & Ömer YAVUZ

KUR'AN'DA GEÇEN KALP KAVRAMININ ANLAŞILMASINDA SİSTEM ANALİZİNİN ÖNEMİ

öz

Kur'an'da bahsedilen kalbin fiziki sistemimize (evren) ait bir yapısı yoktur. Aksini ispatlayamayışımız onun sistemimizin herhangi bir bileşeninden meydana gelmediğini gösterir. Ancak varlığı fonksiyonel bağlamda kişi tarafından öznel deneyimle anlaşılan kalp konusunda doğanın dışarıda bırakılması söz konusu olamaz. Kalbin kendisine ait bir sistemi vardır. Bu da biyolojik yönümüzün ait olduğu fiziki sistemimizle bir şekilde etkileşim ve iletişim içerisindedir. Bunların hepsi belli bir ilim çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu yaklaşım tarzı, kalbimizin de yine belli bir ilimle anlaşılabilirliğini ve onun yine belli kaideler çerçevesinde inşa edilebileceğini anlatmaktadır. Sistem analizi epistemik seviyeleri gündeme getirir. Buradaki sistemler doğal sistemlerdir. Doğal sistemler kendisini doğru bir şekilde okumaya çalışana dinamik bir süreç yaşatır. Bu süreçte kalp başrol oynar. Bu sebeple kalbin sistem veya sistemlerle gireceği reaksiyonlar önemlidir.

anahtar kelimeler

Kur'an'da Kalp, Fiziki Sistem, Sistem Dışı, İlmi Metodoloji, Gayb

abstract

Importance of System Analysis in Understanding the Concept Heart in the Koran

The heart mentioned in the Qur'an has no structure belonging to our physical system. The fact that we are unable to refute this shows the heart is not made of any of the components of our system. However, it is impossible to exclude nature as regards to the heart of which presence is understood from subjective experience by the human being in a functional connection. The heart has a system of its own. In some ways, this has an interaction and communication with our physical system to which our biological aspect belongs. All of these happen within the framework of a particular science. This style of approach tells us that our heart can be understood again within the framework of a particular science and it can be built on particular bases. System analysis raises epistemic levels. The systems available here are natural systems. The one who tries to read natural systems accurately experience a dynamic process. In this process, the heart plays a major role. Therefore, the reactions of the heart to system(s) count.

keywords

Heart in the Qur'an, Physical System, Non-system, Scientific methodology, The unknown (unseen).

Giriş

İnsan hem kendisini hem de çevresindeki varlıkları anlayabilecek özelliklerle donatılmıştır. Bunlar sayesinde yaşadığı dünyayı algılayıp anlar. Kendisine yüklenen bu özellikler fiziki kâinatımızla (evren) tamamı ile uyumludur. Zira evrenimiz ve onu meydana getiren varlıklar insanın anlayabileceği şekilde tasarlanmıştır. Ancak bu yapıya uyum gösterip göstermeme kişinin tercihine bırakılmıştır. Bu bağlamda ayeti kerimede, *“Muhakkak ki Allah, insanlara hiç bir şeyle asla zulmetmez. Lâkin insanlar, kendi nefislerine zulmederler.”* (Kur'an, Yunus 10/44) buyrulmaktadır.

İnsana vehbi (genetik) olarak verilen bu özelliklerin başında duyu organları (algı cihazları) gelir. Bu organlar yaşadığımız dünyayı algılayıp anlamayı sağlayacak bir kapasitede yaratılmıştır. Bu cihazları kullanarak bize tahsis edilen varlık dünyası ile etkileşime gireriz. Bu cihazlar kendilerine yüklenen programları ancak bu dünyanın bileşenleriyle etkileşime girerek aktifleştirebilir. Algı düzleminde girilen bu etkileşimler kişinin algılayış biçimini oluşturur. Algılayış biçimini tayin eden de yine kişinin (el-mer'u) kendisi yani özbenidir.

Algılayış biçimimiz bizlere verilen doğal ayetlerden bağımsız ve onlara muhalif olacak bir biçimde kazanılmış ise krizlerin varlığı kaçınılmaz hale gelmiş demektir. Bu da yaratıcı tarafından doğal varlıklara yüklenen mesajların doğru anlaşılmadığını gösterir. Bu durumda algı cihazlarımızı değil algılayış biçimimizi değiştirmemiz gerekir. Bu sebeple algı cihazlarımızın, kendisine sunulan varlık dünyasından/doğal ayetlerden bağımsız hareket etmesi doğru değildir. Bilakis algı cihazlarımız bu ayetlerden yeterince yararlanmalıdır. Bunlardan yeterince istifade etmemiz için de bu ayetlerin ait oldukları sistemler ve bu sistemlerdeki işlevleri hakkında bilgi sahibi olmamız gerekir (Attas, 1995: 204).

Algı cihazlarımız ile algılanma imkânı verilen ve bize tahsis edilen varlık dünyası kişinin zihni dünyasını inşa eder. Çaba sonucu elde ettiğimiz bu zihni dünya aynı zamanda algılayış biçimimizi meydana getirir. Algılayış biçimlerimiz kişiliğimizin bir göstergesidir. Bunlar ise bizlere genetik (vehbi) olarak verilmiştir. Bunları sonradan kazanırız (kesbi).

Algılayış biçimlerimizi şekillendiren ve biyolojik yaşantımızı sürdürdüğü müz bu varlıklar dünyası kendi içinde alt sistemlerden oluşan bir genel sistemdir. Bunların her biri sistem olma özelliğine sahiptir. Bunların bağlı olduğu sisteme fiziki sistemimiz veya fiziki kâinatımız adı verilmektedir.

Fiziki kâinatımızın işleyişini sürdürürken tabi olduğu kurallar ve kanunlar vardır. Bunlar da kendi içinde bir sistem oluşturur. Herhangi bir şeyi anlayıp kendimizi inşa etmemiz için bu sistemlerin varlığı kaçınılmazdır. Bu sistemler/doğal sistemler sayesinde kendimize ait sistemler kurarız. Yani bu sistemler bizlerin zihni sistemlerini oluşturur. Bu bağlamda sistemleri şu şekilde tasnif edebiliriz:

1. Doğal varlıkların yaşamlarını ve işlevlerini sürdürdüğü sistem (uzay-zaman)
2. Doğal varlıkların işlevlerini belirleyen kuralların ve kanunların oluşturduğu sistem (enformasyon, ayet, sibernetik)
3. Bunlardan (doğal varlıkların ve tabi oldukları kanunların oluşturduğu sistemlerden) yola çıkarak inşa ettiğimiz, anladıklarımızdan oluşan zihni sistemimiz (ilim)

Birinci ve ikinci sistemin her ikisine fiziki sistem adını verebiliriz. Fiziki sistemimizin yaratılışında ve işleyişinde bizim hiç bir katkımız ve müdahalemiz yoktur. Üçüncüsü ise tamamen bize bırakılmıştır. Bu anlamda birinci ve ikinci sisteme fiziki kader, üçüncüsüne ise fiziki olmayan, insanın özgür iradesine bırakılmış kader diyebiliriz.

Sonradan kazandığımız (kesbi) zihni sistemlerimiz bizlere yaklaşım tarzı, değerlendirme ve kontrol mekanizması kazandırır. Bunlar ancak zihni sistemler inşa edilerek kazanılır. Zihni sistemlerimizin bu kazanımlara sahip olması için

kesinlikle birinci ve ikinci sisteme tabi olması gerekir. Bunlardan bağımsız doğru bir şekilde inşa edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle herhangi bir konunun anlaşılmasında ve herhangi bir varlıkla girilecek zihni etkileşimde fiziki sistemimiz önemli bir role sahiptir. Zira fiziki sistemimizi anlamadan zihnimizi sağlıklı bir şekilde inşa etmemiz mümkün görülmemektedir.

İlmi araştırmalar göstermiştir ki fiziki sistemimiz de alt sistemlerden meydana gelmiştir. Yani fiziki sistemimiz ilmî bağlamda incelendiğinde onun da kendisini meydana getiren alt sistemlerden oluştuğunu görürüz. Tüm bu anlatılanlar bizlere sistem analizi yapmadan herhangi bir inşa sürecine giremeyeceğimizi ve konuların sistem bağlamında analizi yapıldıktan sonra anlama sürecine girebileceğimizi söyler.

Bu durum ayrıca incelemelerimizi hangi sisteme veya sistemlere göre yaptığımızı önceden belirlemenin de önemli olduğunu ifade eder. Yani çalışmalarımızın selameti için bunlar önemlidir. Zira her bir sistemin kendisine ait bir işleyişi vardır. Bu işleyiş ortaya konulmadan göz önüne alınan objenin doğru bir şekilde anlaşılması mümkün değildir. Öncelikle bu varlığın hangi sisteme ait olduğu tespit edilmeli daha sonra da ait olduğu sistemin ilmî anlamdaki işleyişi şüpheye mahal vermeyecek şekilde ortaya konulmalıdır.

1. Kalbin Anlaşılmasında Sistem Tespitinin Rolü

Sistem, günlük yaşantımızda ve ilmî çalışmalarımızda sürekli olarak karşımıza çıkan kavramlardan biridir. Bu kavramı genellikle düzen veya düzensizliği ifade etmek için kullanırız. Sistem kavramından ne anladığımız ve sistemlerde geçerli olan ilmî metodolojilerin neler olduğu konusu oldukça önemlidir. Tanım ve metodoloji üzerinde anlaşmadan (konsensüs) göz önüne alınan objenin incelenmesi sağlıklı sonuçlara ulaşmaya engeldir. Bu sebeple biz de öncelikle sistem deyince ne kastettiğimizi kısaca ifade etmeye çalışalım.

Sistem, organize bir bütün meydana getirmek üzere birbirine düzenli bir etkileşim ile bağlı bileşenler topluluğudur (Özenli, 1999, M1). Sisteme ait her bir obje bu sistemin bir parçasıdır ve her bir bileşen de birbirleriyle etkileşim içindedir. Her çağda bu etkileşimi ve bağlılıkları ifade eden denklemler ve ilişkiler fen bilimlerinde olduğu gibi diğer ilmî disiplinlerde de ayrıntılı olarak incelenmektedir.

Herhangi bir ilmî araştırmada ele alınan konunun tespit edilen her bir limitasyonuna en genel anlamda sistem adını verebiliriz. Bununla beraber belirlenmiş olan her bir sistem de alt sistemlerden meydana gelmiş olabilir. Aynı şekilde kalbi meydana getiren bileşenler temel özellik fazında incelendiğinde bunların da alt sistemleri olabilir. Kalple ilgili ayrışmayı zorunlu kılan da gerek öznel deneyimden gerekse Kur'an ayetlerinden elde edilen verilerdir.

Kalp lügatte merkez, öz, cevher, ilik, en iyi ya da en çok tercih edilen kısım anlamlarına gelir (Mutçalı, 1995: 724). Bir şeyin kalbi, onun bir şekilden başka bir şekle çevrilmesi, döndürülmesi demektir (İsfahani, 2006: 2/391; İbn Munzur, Ts: 1/685). Hurmanın kalbi onun çekirdeği (İbn Munzur, Ts: 1/688; Zebidi, H.1306: I/437), Arab'ın kalbi de kavminin içinde söz sahibi, şerefli olan kişidir denilmiştir (Zemahşeri, 1973: 270).

Ayrıca kalbin "*Göğsün sol tarafında çam kozalağı*" şeklindeki et parçası (Tehanevi, H. 1318: II/1170), karında siyah bir alaka olduğunu söyleyenler de olmuştur (Zebidi, H.1306: I/437). Bazıları da maddi kalple bağlantısı olan manevi bir kalbin olduğunu ifade etmiştir (Cebecioğlu, 2005: 341; Tehanevi, H. 1318: II/1170; Bilmen, 1967: 103).

Kalp kelimesi Kur'an'da müfred, tesniye ve cemi olmak üzere 132 kez geçmektedir (Abdulkaki, 1982, 549-551). Bu ayetlerde kastedilenin, zamanımızda nakli de yapılabilen biyolojik kalp olmadığı neticesine vardığımızı ifade edelim. Kur'an'dan yola çıkarak bahsettiğimiz kalbin yapısal açıdan bu sisteme ait olmadığını söylüyoruz. Aksini ispatlayamayışımız onun bu sisteme ait bir yapısının olmadığını gösterir. Ancak onun kendisine ait bir sistemi olduğunu söyleyebilmemiz için de fiziki sistemimiz kaçınılmaz olarak gereklidir (Attas, 1995: 204; İbn Rüşd, 1992: 26).

Ayetler bu konuda bize ışık tutmaktadır. Zira duymamızı sağlayan kulak, görmemizi sağlayan göz, akletmemizi (Kur'an, Hac 22/46), fıkhetmemizi (Kur'an, İsra 17/46) ve gönül sahibi (ef'idetün) olmamızı sağlayan da kalp olduğu Kur'an'da açıkça dile getirilmiştir (İzutsu, Ts:159; İbn Kesir, 1980: III/227). Ayrıca kalbin, eskilerin kalp gözü dedikleri hakikati görebilme (basiret) yeteneğine sahip olduğunu da söylemek gerekir (Elmalılı, 1960: III/2018). Buradan yola çıkarak somut anlamda hakkında bilgi sahibi olmasak da kalbimizin böyle bir yapısının olduğu sonucuna varıyoruz. Kalbimizin, kulağımız ve gözümüz gibi olmasa bile bunlara benzer bir yapısının olabileceğini düşünüyoruz.

Bu sistemler ancak doğal varlıklar ilmî olarak incelendiğinde açığa çıkar. İlmi olarak herhangi bir varlığı incelerken öncelikle bu varlığın ait olduğu sistemi ve sınırlarını tespit etmek gerekir. Aksi takdirde göz önüne alınan varlıklarla ilgili sağlıklı kararlara varamayız. Neticede bu durum zihni kargaşaya neden olur.

Evrenimizdeki her bir varlık ve bu varlıklar arasındaki ilişki bir sistem oluşturmaktadır. Bunlardan biri de insanın biyolojik yapısıdır. Biyolojik yapımız yani vücudumuz sistemlerden meydana gelmiştir. Sindirim sistemi, dolaşım sistemi, sinir sistemi, solunum sistemi bunlardan bazılarıdır. Bunlar da kendi içerisinde alt sistemlerden oluşmaktadır. Vücudumuz bu sistemlerin tamamından meydana gelmiş bir bütündür. Her bir sistem bizlerin sağlığını ve varlığını korumada görev alır. Sistem konusunu daha iyi ifade edebilmek için sindirim sistemimize bir göz atalım.

Sindirim sistemi vücudumuzu meydana getiren sistemlerden biridir. Bu sistem maddelerin vücudumuza girmesi ile harekete geçer. Vücudumuzun yaşamsal etkinliklerini sürdürebilmesi için gerekli olan maddeler çeşitli yiyecek ve içeceklerden sağlanır. Bunların vücutta kullanılabilecek duruma gelmesi için çok köklü değişikliklerden geçmesi yani sindirilmesi gerekir.

Bu besinler vücudumuza girdikten sonra yaklaşık 10 metrelik bir yolculuğa çıkar. Bu yolculuk sırasında bir dizi reaksiyona girer. Sindirim ağızda başlarken mide ve incebağırsakta devam eder. Buradan kalın bağırsağa ve oradan da kalan posanın vücuttan dışarı atıldığı yere gelir. Sindirimi gerçekleştirilen besinlerin bir kısmı yaşam için gerekli olan enerjiyi sağlarken diğer kısmı ise vücudumuza eklenir. İşe yaramayan kısımlar da vücudumuzdan atılır.

Bu örnekte de görüldüğü gibi herhangi bir sistem, organize bileşenlerden oluşmaktadır. Bu bileşenler sürekli olarak belli kural ve kanunlar çerçevesinde düzenli etkileşim içerisinde. Ayrıca buradaki her bir bileşen alt sistem veya sistemlerden meydana gelmiş olabilir.

Bunlardan yola çıkarak sistemin iki temel bileşene sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan biri sistemi oluşturan varlıklar yani yapısal (strüktür) yönü diğer ise bu varlıkların kendi aralarındaki ilişkilerini yani fonksiyonel (işlevsel) olmalarını sağlayan enformasyonel yöndür. Aynı şekilde yukarıda söylediğimiz gibi sindirim sistemimiz de bileşenlerden meydana gelmiştir.

Kısaca söylemek gerekirse sindirim sistemimiz temelde ağız, yutak, yemek borusu, mide, ince ve kalın bağırsak gibi temel bileşenlerden meydana gelmiştir. Bu bileşenler sindirim sistemimizin yapısal yönünü oluşturur. Bu bileşenlerden her biri ancak kendilerine verilen (yüklenen) görevleri yerine getirdiğinde sindirim sistemi sağlıklı bir şekilde çalışır. Her bir bileşen diğer bileşenlerle sürekli olarak etkileşim halindedir. Bunların etkileşimlerini belirleyen kurallar manzumesi vardır. Bileşenler bu çerçevede etkileşimlerini sürdürür. Bu etkileşime enformasyon akışı veya enformasyonel etkileşim diyebiliriz.

Her bir bileşen gelen enformasyonun içeriğine göre çalışır. Sindirim sistemini meydana getiren yapısal bileşenler arasında da enformasyon akışı vardır. Bu akış belli kurallar çerçevesinde olur. Bu da sibernetiğin konusudur.

Sindirim sistemimiz kendisine dışarıdan bir madde geldiğinde çalışmaya başlar. Eğer madde girişi yoksa sistem sağlıklı bir şekilde çalışmaz. Sistemin iyi bir şekilde çalışması için dışarıdan mutlaka besinlerin yani maddelerin girmesi gerekir. Sindirim sistemimiz kendisine gelen maddeyi uygun hallere getirir ve ilgili yerlere gitmesini sağlar. Vücudumuzu meydana getiren diğer sistemler de bu üründen istifade eder. Bu anlamda sindirim sistemimiz vücudumuzun diğer sistemleriyle etkileşim halindedir. Sindirim sistemimiz ve diğer sistemlerin hepsi bizlerin biyolojik yapısını oluşturur. Bu bağlamda insan vücuduna genel sistem adını verebiliriz.

Sindirim sistemine gelen maddeyi incelediğimizde onun da bir sisteme ait olduğunu görürüz. Örneğin domatesi düşünelim. Domates bitki sisteminin bir ürünüdür. Bu anlamda sindirim sistemimiz domatesin içinde bulunduğu sistemlerle etkileşim halindedir. Domatesin de en genel anlamda toprağa, suya ve güneş ışığına ihtiyacı vardır. Bunlardan herhangi biri olmazsa domates oluşmaz. Domatesin yetişmesi için gerekli olan toprak, su ve güneşin her biri bir sisteme aittir. Yine bunların da kendilerine ait alt sistemleri bulunmaktadır.

Bunların dışında, domates yetişirken onun üzerine etkileyen tüm etkenleri göz önüne almamız gerekir. Toprak, dünya, güneş, güneş sistemi, diğer yıldızlar, samanyolu ve diğer galaksiler kısaca evreni meydana getiren küçük büyük tüm bileşenlerin domatesin üzerinde az veya çok etkisi vardır. Bunların her birinin de kendilerine ait bir sistemi vardır.

Burada büyük bir sistemler yumağı ile karşı karşıyayız. Bu sistemler kendi aralarında sürekli olarak etkileşim içerisindedir. Sindirim sistemi ile domates, domates ile dünya, dünya ile güneş, güneş ile diğer gök cisimleri az veya çok etkileşim halindedirler. Aynı zamanda sindirim sistemimiz mikro dünyadaki varlıklarla da etkileşim içindedir. Yani sindirim sistemimiz hem makro hem de mikro âlemle sürekli olarak etkileşim halindedir.

Sindirim sistemimiz fiziki sistemimizin bileşenlerinden meydana gelen fiziki bir sistem olduğundan fiziksel sistemimizin kuralları çerçevesinde etkileşime girer. Sindirim sistemini tam olarak tanımlamak için etkileşime girdiği tüm fiziki sistemleri ortaya koymamız gerekir.

Kısaca söylemek gerekirse sindirim sistemimiz diğer fiziki varlıklarla direkt veya dolaylı olarak etkileşim halindedir. Dolayısıyla bu varlıkları ve buldukları sistemi göz ardı ederek sindirim sistemini anlamak ve ilişkiler yumağını sağlıklı bir şekilde ortaya koymak mümkün değildir. Her bir bileşeni ait olduğu sistem içinde değerlendirip bu sistemle diğer sistemlerin etkileşimlerini ortaya koyarak işleyişin nasıl olduğunu anlayabiliriz.

Tüm bu anlattıklarımızın hepsi fiziki sistemimize aittir. Yani bunlar fiziki sistemimizin bir bileşenidir. Fiziki evrenimiz böyle bir sistemdir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi o da alt sistemlerden meydana gelmiştir. Alt sistemler de kendi aralarında organize olmuştur.

Organize olmuş her bir sistem kendisine ait eşellerde farklı epistemik seviyelerde incelenebilir. Fiziki sistemimiz de eşellerden meydana gelmiştir. Klasik mekanik ve kuantum mekaniği bu eşeller için bir örnektir. Bu eşeller arasında bir yalıtım yoktur.

Yapılacak araştırmada fiziki sistemimizi oluşturan epistemik seviyeler göz önüne alınmalıdır. Bu bağlamda fiziki sistemimizin her idrak seviyesine göre yayın yaptığını söyleyebiliriz. Zira bu sistem her idrak seviyesinde faydalı olacak bir biçimde yaratılmıştır.

Epistemik seviyeler, çerçevesi değişken olan sınırları (limitasyon) belirler. İlmî bağlamda tespit edilen bu limitasyonlar göz önüne alındığında objeler kendi aralarında alt sistemler adını verdiğimiz ayrı birer sistemden oluşmuş olabilir.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi sindirim sistemimiz fiziki kâinatımıza konulan kanunlar çerçevesinde çalışır. Ancak burada şu soruyu sormamız gerekir. Acaba sindirim sistemimizin çalışmasına ve performansına etki eden fiziksel sistemin dışında sistemler var mıdır? Örneğin insanın sonradan kazandığı kişiliğinin sindirim sistemine bir etkisi var mıdır?

Gözlemler göstermiştir ki insanın psikolojik, sosyolojik ve biyolojik bileşenlerinin karşılıklı olarak etkileşiminden ortaya çıkan kişiliğimiz sindirim sistemimizi etkilemektedir. Kişiliğimiz fiziki bileşenimiz olan vücudumuz aracılığıyla sindirim sistemimizi olumlu ya da olumsuz etkilemektedir. İnsanın psikolojik yapısı ki biz bu çalışmada buna kalbin kazandıklarının (kesbiyet) özbene (kişi) hissettirdikleri adını vermekteyiz. Bunun sindirim sistemi üzerinde etkisi büyüktür. Psikolojik yön araç olarak fiziki sistemimizi kullanmasına rağmen tamamen fiziki sistemimize ait değildir.

Bu örnekten yola çıkarak, öznel deneyimlerimiz neticesinde şu sonuca ulaşabiliriz. Etkileşiminin nasıl gerçekleştiğini ve nasıl olduğunu evrenimize ait kelimeler ve bu kelimelerden yola çıkarak oluşturduğumuz kural ve kaidelerle (teorik ve/veya deneysel) somutlayamadığımız fiziki sistemimizin dışında bir sistem vardır. Böyle sistemlere Kur'an'dan yola çıkarak gaybî sistemler adını verebiliriz. Karakteristik özellikleri temel özellik seviyesinde farklı olan her bir sisteme yine Kur'an'dan yola çıkarak âlem diyebiliriz. Söz konusu olan bu sisteme gaybî âlemi de denilebilir. Bunların varlığının tespiti ancak fiziki sistemimizin bize sağladığı ilmî kazanımlardan yola çıkarak öznel deneyimlerle yapılır. Bazı gaybî objelerin varlığının ispatı ve bunların bir takım özelliklere sahip olduğu şahadete ait uygun anolojiler (kıyas), çağrışımlar ve indirgemeler yardımıyla anlaşılabilir (Yavuz/Bilgili, 2011: 26-27).

Tekrar sindirim sistemimize dönecek olursak, bu sistemimizi hem fiziki sistemimiz hem de fiziki olmayan sistemimiz etkilemektedir. Bu nedenle herhangi bir konu incelenirken gerek yapısal (strüktürel) gerekse fonksiyonel olarak onunla ilgili olan tüm sistemler ortaya konulmalıdır.

Fiziki olmayan gaybî sistemleri yapısal yönlerinden daha çok fonksiyonel yönleriyle inceleyebiliriz. Zira bu sistemlerin fiziksel bir yapısı yoktur. Dolayısıyla bunları tamamı ile fiziksel süreçlerle birebir açıklayamayız. Bunları tamamı ile fiziksel süreçlere indirgeme uğraşları ancak beyanlara şiddet uygulayarak yapılmaya çalışılır. Bu da sağlıklı sonuçlar doğurmaz. Şayet sistem tespiti ilmî bağlamda yapılmazsa gaybî varlıklardan olan meleklerle bir takım insanların dişilik özelliği atfettiği gibi yanlış tanımlamalar ve tasvirlemeler yapılabilir.

Hangi nedenle olursa olsun gaybî sistemleri yok saymak aslında kişinin öznel deneyimlerini yok saymak anlamına gelir. Ancak bunları anlamının yolu biraz önce de söylediğimiz gibi fiziki evrenimizin bize kazandırdıklarından yola çıkarak olur. Bu anlamda fiziki sistemimiz bir araçtır. Bu araç yok sayılarak veya gereği gibi anlaşılmadan gaybî sistemler anlaşılabilir.

Kalp fiziki sistemimize ait bileşenimizle nasıl gerçekleştiği hakkında fiziğimizin doğasından yola çıkarak açıklayamadığımız bir etkileşim halinde olan potansiyel yeteneklerle donatılmış, yapısal açıdan fiziki sistemimize ait olmayan bir varlıktır. Bu anlatılanlardan yola çıkarak, kalbimizi ve onun inşasını gerçekleştirmek için etkileşim bağlamında sistem analizinin kaçınılmaz olduğunu söyleyebiliriz. Sistem tespiti ve analizleri verimli uygulamalar için öncelikle yapılması gerekenlerdendir.

Sistem analizi epistemik seviyeleri gündeme getirir. Sistemin epistemik seviyeler bağlamında incelenmesi kişiye dinamik bir süreç kazandırır. Burada öncelikle göz önüne almamız gereken sistemler doğal sistemlerdir. Doğal sistemler kendisini doğru bir şekilde okumaya çalışana dinamik bir süreç yaşatır. Bu süreçte kalp başrol oynar. Bu sebeple kalbin doğal sistemlerle doğru etkileşime girmesi gerekir. Bundan dolayı kalbin sistem veya sistemlerle gireceği reaksiyonlar önemlidir. Öncelikle reaksiyona gireceği sistemlerin ilmî bağlamda sınırları çizilmelidir.

Hem yapısal hem de fonksiyonel olarak kalbimizin de ait olduğu bir sistem vardır. Bu sistemler ve bu sistemlerde geçerli olan ilmî metodoloji tespit edilmeden kalbin anlaşılması mümkün değildir. Yani kısaca söylemek gerekirse kalbi gereği gibi anlamak ve onu inşa etmek için onun ait olduğu sistemi ve bu sistemdeki işleyişi ilmî açıdan tespit etmek önemli bir husustur.

Kur'an'da geçen kalp konusunun anlaşılması için kısaca bahsettiğimiz bu süreçlerin uygulanması gerekir. Kalbin hem yapısal hem de işlevsel açıdan hangi sistem veya sistemlere ait olduğu öncelikle tespit edilmelidir. Daha sonra tespit edilen sistemlerin işleyişleri ilmî bağlamda ortaya konulmalıdır. Kalp konusu ancak bunlar yapıldıktan sonra anlaşılabilir. Aksi takdirde gerek kendimizin gerekse başkalarının oluşturduğu ve hiçbir ilmî gerekçeye dayanmayan sözde-realitelerin ürünü olan kalp anlayışına sahip olabiliriz.

Kalbin, sözde-realitelerden uzak bir şekilde anlaşılmasında fiziki evrenin ve bileşenlerinin rolü çok önemlidir. Bunlar yani fiziki kâinatımız (doğa ayetleri) tespit edilen her referans sisteminde ve her epistemik seviyede kendisine kulak verenlere mesajlar sunmaktadır. Ancak bunların vermek istediği mesajları gereği gibi anlamak için yukarıda da belirttiğimiz gibi öncelikle bu varlıkların içerisinde bulunduğu organizasyona ait referans sistemlerinin ve sınırlarının açıkça belirlenmesi gerekir.

Bu çalışmada, sistemimize (evren) ait varlıklarla fiziki bağlamda karşılıklı olarak organize bir bütün meydana getirmeyip yine bu varlıklarla fiziksel bir

etkileşim içerisinde olmayan objeler kümesi sistem dışı (veya farklı sistem) olarak nitelendirilmiştir. Yani insan referans sistemi açısından evrene ait varlıklar ve bunlar arasındaki ilişkiyi sistem içi; ruh, cin, melek, şeytan ve ahiret gibi varlıkların sistemlerine ait objeler de sistem dışı olarak tanımlanmıştır. Kalp de bunlardan biridir.

Kur'an'ın işaret ettiği varlıkları ve vermek istediği mesajları incelediğimizde bunların da her birinin kendilerini fonksiyonel kıldığı sistemlere sahip olduğunu görürüz. Kur'an'da hem sistem içine (evren) hem de sistem dışına ait ayetler vardır ve bunlar birbirleriyle çelişmezler. Sistem içi ve dışı diye ayırmamız sadece zihni bağlamdadır. Bunun da sebebi anlama uğraşında ve izahlarda yanlış sistem ihlallerinin önüne geçmektir. Yoksa hiçbir sistemin birbirinden ayrı ve bağlantısız olduğunu düşünmüyoruz.

İnsanoğlunun görevlerinden biri de her konuda olduğu gibi kalp hakkında da bilgi eksikliğini minimize etmektir. Bunun için de öncelikle incelediğimiz varlığın her türlü etkileşim ve iletişim bağlamında hangi sisteme sahip olduğu tespit edilmelidir.

Sistem analizi yapıldıktan sonra kalbin anlaşılmasına çalışılması entelektüel doyum için gereklidir. Entelektüel doyum estetik doyum da beraberinde getirir/getirmelidir. Bu iki doyumun sağlayan sistem, kalbin doyumunu dolayısıyla özbenin (kişi) makam sahibi olmasını sağlar.

Kalbin ait olduğu sistemi tespit etmeye çalışırken şu husus unutulmamalıdır. Kalbin yapısal anlamda bir sisteme sahip olduğunu, kendi sistemimizde somut olarak ispatlayamayız. Zira fiziki sistemimizin bir parçası değildir. İspat, mukayyet olarak kontrol edilebilen bir yapıdır. Bu da algı düzleminde veya algı düzleminin sağladığı matematik-mantık ve sezgi ile anlaşılabilir bir şeydir.

Aslında ispat fiziksel sistemimize ait kelimelerin yine sistemimize ait başka kelimelerle gözler önüne serilmesidir. Böyle bir yol akılsal fonksiyonlara sahip varlıkları ikna edip inandırır. Ancak burada iknayı ve inandırmayı sağlayan kendi dışında bir şey değildir. Çünkü bu şekildeki ispat, inandırmak için kendi dışında hiçbir şeye ihtiyaç duymaz. Hem kullanılan algoritmalar¹ hem de sonuçta elde edilen ürün bunu sağlar.

Kalbimizin yapısal açıdan bu sisteme ait olmadığını söylüyoruz. Aksini ispatlayamayışımız onun bu sisteme ait bir yapısının olmadığını gösterir. Ancak onun kendisine ait bir sistemi olduğunu söyleyebilmemiz için de fiziki sistemimiz kaçınılmaz olarak gereklidir.

Dolayısıyla kalp fiziki sistemin sınırları içinde kalınarak anlaşılmasına çalışılmalıdır. Zira Rabb'imiz bu sebeple doğal varlıkları bizim hizmetimize vermiştir. Burada fiziki sistemimizin sınırları derken bu sistemin bizlere kazandıracaklarından bahsetmekteyiz. Aksi takdirde bizler bir fiziksel objeden diğerine oradan başka bir fiziksel objeye doğru gideriz. Bu ise sadece fiziksel sistem içinde

dolaşmaktır. Bunun kişiye sağlayacağı faydalar kısıtlıdır. Ancak öznel deneyimler kümesi ilmî bağlamda elde edilecek olursa, o zaman sistemimiz dışına dair yargılarda bulunmamız daha kolay ve daha sağlıklı olacaktır.

Öncelikle evrenin bir yaratıcısının olup olmadığı konusunda anlaşmak gerekir. Daha sonra da eğer evrenin bir yaratıcısı varsa onun çalışma prensipleri ve çalışma şekli konusunda anlaşılmalıdır. Şayet yaratıcının çalışma şeklini fiziki sistemimizden yola çıkarak anlayacaksak bu sistem bize onun her şeyi yine kendisinin belirlediği bir ilme göre yaptığını gösterir. Yani Rabb'imizin yaptığı işlerin hepsi belli bir ilme göre olmaktadır. Zira Allah kendisini Kur'an'da "*hakim*" olarak tanıtmıştır. Rabb'imizi bu bağlamda tanıdıktan sonra sistemimizdeki objelerden farklı olan kalp gibi varlıkları da O'nun belli bir ilme göre yarattığını ve onların çalışma prensiplerinin de yine belli bir ilim çerçevesinde olacağını söyleyebiliriz. Buradaki ilim de kendisini sistem içerisinde göstermektedir.

İfade etmeye çalıştığımız yaratıcımızın çalışma prensipleri konusunda konsensüse (uzlaşma) varmak önemlidir. Bizler Rab olan yaratıcımızın her şeyi yine kendisinin belirlediği bir ilme göre yaptığını, ilimsiz hiçbir şeyi yapmadığını düşünüyoruz. Bu anlamda, "*Ben yaptım oldu.*" şeklinde bir yaklaşım tarzının olmadığını söyleyebiliriz. Allah'ın azizliğinin yanında, hakimliğinin de ifade edilmesi bu durumu ziyadesi ile destekler. Hakimliğinin yani ilmî bağlamda her şeyi yerli yerince yapmasının temelinde de rahmet olduğunu bilmekteyiz. O rahmet fonunda ve rahmetinin bir tezahürü olarak hakimliğini icra etmektedir.

Bu yaklaşım tarzı, kalbimizin de yine belli bir ilimle anlaşılabilceğini ve onun yine belli kaideler çerçevesinde inşa edilebileceğini göstermektedir. Kalbin kendisine ait bir sisteminin olduğunu ve o sistemle biyolojik yönümüzün ait olduğu fiziki sistemimizin bir şekilde etkileşim ve iletişim içinde olduğunu söylüyoruz. Bunların hepsi belli bir ilim çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Burada ilim, hem kendimizin hem de ilmi ortaya çıkaracak olan varlıkların bizim algılayıp anlayabileceğimiz şekilde tasarlanmasıdır. Varlıkların bizlerin anlayacağı şekilde yaratılması, bizlerin de varlıkları anlayacak şekilde yaratılmamız bu ilmi ortaya çıkarmaktadır. Bunların hepsi aynı sistemin bir parçasıdır. Anlamanın gerçekleştiği faz o kişi için ilim fazıdır. Buradaki anlama otantik anlamadır. Yani farkındalığın, bulunulan ortama ve şartlara göre maksimum olduğu fazdır.

Neticede kalbin hem yapısal hem de fonksiyonel yönlerini anlamak ve onu gereği gibi inşa etmek için ait olduğu sistemi ve bu sistemde geçerli olan kuralları ve metodolojiyi ilmî çerçevede ortaya koymak gerekir. Bunların hepsi kalbi inşa etmeden önce yapılması gereken saha analizleridir. Saha analizi yapılmadan nasıl binalar inşa edilmiyorsa sistem analizi sistematik bir şekilde yapılmadan da kalp inşa edilemez. Bu bağlamda kalbin kendisini gösterdiği ve işlevsel olduğu her yönün sistem açısından tespiti oldukça önemlidir.

2. Kalbin Anlaşılmasında Fiziki Evrenin ve Bileşenlerinin Rolü

Duyu organlarımız şahadet dünyamıza (fiziki sistem) açılan kapılardır. Bu kapılardan ancak bu dünyaya ait olanlar girer. Yine bu kapılardan yani çevremizden sürekli olarak sadrımıza oradan da kalbimize mesajlar akar. Bu mesajlar (ayetler) ve bu mesajları taşıyan varlıklar bize göre oldukça fazladır. Nitekim ayeti kerimede, *“Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa, arkasından yedi deniz daha ona katılsa, Allah’ın sözleri (yazmakla) yine de tükenmez. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”* (Kur’an, Lokman, 31/27) buyrulmuştur. Bu mesajların hepsini algılayıp anlamamız teknik olarak mümkün değildir. Zaten bu da istenilen bir şey değildir. İnsandan beklenen gelen mesajları anlayıp bunlarla reaksiyona girme sürecinde olmasıdır.

Bizler ancak daha önceden anlam kazandırdığımız mesajların farkına varırız. Bizim için yeni diye nitelendirdiğimiz mesajlar daha önceden kavramadığımız ve onunla ilgili farkındalık oluşturmadığımız mesajlardır. Farkında olduğumuz mesajlar ise bizim anladıklarımız kümesini oluşturur. Bu küme sayesinde yeni ve alışılmıştın dışındaki mesajların farkına varıp bunları anladıklarımız kümesine dâhil ederiz.

Doğal ayetlerin verdiği mesajlardan bazıları bizlerin problemlerine direkt çözüm önerirken bazıları da çözüm becerisi kazandırır. Bu beceri sayesinde kendi fiziksel sistemimize ait olan veya ait olmayan problemlerimizi çözmeye çalışırız. Bu bağlamda doğal ayetlerin karşılaşılabileceğimiz tüm problemleri çözmeye kapasitesine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Burada önemli olan kişinin çözüm sürecine, doğru bir şekilde girmesidir.

Kalbi anlamak ve onu inşa etmek, aşmamız gereken problemlerden biridir. Bu problemi de yukarıda söylediğimiz gibi yine doğal ayetlerin bize sunduklarından ve kazandırdıklarından yola çıkarak çözebiliriz. Bu bağlamda başka çözüm üreten yapı, materyal ve eşya yoktur. Kur’an ayetleri de bizleri doğal ayetlere yöneltmektedir. Bunu ilim, tefekkür, tedebbür ve benzeri içeriğe sahip ayetlerde görmekteyiz. Bu ayetlerde doğal varlıklara işaret edilmekte, başlıklarda doğal varlıklar örnek verilmekte ve bunlardan yola çıkarak da bir takım meseleler izah edilmektedir.

Kısaca söylemek gerekirse doğal ayetler hak ve hakikati anlama sürecinde vazgeçilmez bir role sahiptir. Doğal ayetler ve bunlara yüklenen mesajlar vehbi iken bizlerin bunlardan bu bağlamda istifade etmesi kesbidir. Yani her türlü hakikat potansiyel (vehbi) olarak bizleri hazır bir şekilde beklemektedir. Bizler hakikat bilgisine sahip bir şekilde dünyaya gelmeyiz. Ancak hakikat bilgisine ulaşabilecek bir potansiyelde dünyaya geliriz. Bu potansiyel yeteneklerimizi kullandıkça hazır olan hakikati kendimize indiririz. Yani gereği gibi anlamaya çalışırız. Bu durum insanın kendisini gösterip ifade ettiği süreçlerden biridir.

Hakikat dediğimiz şeyler hem materyal hem de mesaj bağlamında kendi içinde seviyelere ayrılmıştır. Yani hakikat her idrak seviyesinde (eğitim basa-

makları) kendisini gösterecek bir niteliğe sahiptir. İnsan da buna uygun bir şekilde yaratılmıştır. Bu Allah'ın *hakim* sıfatının bir tecellisidir.

Hakikat aslında somut biçimde bekleyen bir şey değildir. O ancak varlıklarla girilecek zihni ilişkiler neticesinde ortaya çıkar. Burada ilişkiyi ortaya çıkaran akılsal fonksiyonlardır. Bu sayede elde edilenlere zihni kazanım adını verebiliriz. Bu kazanım ancak bize ait olan bileşenlerin yine bize tahsis edilen varlık dünyası ile gereği gibi etkileşimi neticesinde ortaya çıkar. Bunlara faz veya hal ismi de verilebilir. Ayrıca bu fazlar bizlerin zihni dünyasını oluşturur. Zihni dünyalarımız bizlerin eseridir. Bu dünyanın oluşumunda, değişiminde ve aktifleşmesinde kalp önemli bir rol üstlenir.

Bize tahsis edilen dünya yani fiziki sistemimiz olmasa hakikat fazına erişmemiz mümkün olmazdı. İlişkiler yumağı, hakikati ortaya çıkardığına göre, ilişkileri ortaya çıkaran objelerin varlığı bir zorunluluk olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda fiziki sistemimiz önemli bir görev üstlenir. Ortaya konulan bu ilişkiler kalbimizi doğrudan etkiler. Kalbimiz burada hem ilişkiye giren hem de girdiği ilişki neticesinde değişen bir yapıya sahiptir. Bu ilişkiler sayesinde kalbimiz bir halden diğer bir hale geçer. Olumlu anlamda gerçekleşen bu hal değişimleri kalbimizi inşa ettiğimizi gösterir.

Kalbimiz bu ilişkiler sayesinde inşa olur. Bu ilişkilerde fiziki sistemimiz vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Kısaca ifade etmek gerekirse, kalbimizi inşa etmede fiziki sistemimizin varlığı bir zorunluluktur. Onu göz ardı ederek kalbi doğru bir şekilde inşa etmek mümkün değildir. Fiziki sistemimiz bu bağlamda bizlere rehberlik yapar.

Bundan ötürü fiziki sistemimize doğal ayetler denilebilir (Çantay, 1984: 1/68). Doğa ayetlerinin hakikati anlamada referans kabul edilmesi ve bunun gelenek olarak devam etmesi önemli bir husustur. Bu ayetler kişiye, herhangi bir konunun daha iyi ve doğru bir şekilde anlamasını sağlayacak yetenekler kazandırır. Yani bu ayetler kişiye hem anlamayı kolaylaştıracak ve sağlıklı bir şekilde anlamasını sağlayacak yetenek kazandırır hem de bu yetenekleri kullanmak suretiyle meselenin ne olduğuna dair bilgiler sunar. Bu açıdan bakıldığında doğal ayetler kişinin kendisini inşa etmesinde oldukça önemlidir. Aynı şekilde kalbi tanıma ve onu inşa etme sürecinde doğal ayetler vazgeçilmez bir işleve sahiptir.

Kısaca ifade etmek gerekirse doğal ayetler göz önüne aldığımız varlıklarla ilgili hem yapısal hem de işlevsel açıdan bilgi verir. Zaten bunlar dışında bizleri bilgi sahibi yapacak herhangi bir şey de yoktur.

Kur'an'da bahsedilen kalbin hem yapısal hem de işlevsel açıdan ne olduğu ve ne olmadığı ile ilgili sağlıklı bilgilere ulaşmak için de doğal ayetlerin rehberliğinden istifade ederiz. Bu ayetlerden yola çıkarak, kalbimizi yapısal olarak birbir tanımlayamasak bile onun yapısal bir yönünün olduğunu ve yönün hangi

potansiyel yeteneklerle donatıldığını söyleyebiliriz. Doğal ayetlerden yararlanarak elde edeceğimiz metaforlar sayesinde kalbimizin yapısal yönünü daha iyi ve doğruya en yakın bir biçimde inceleyip anlayabiliriz. Bu doğrultuda bir tanımlama yapısı en azından onun ne olmadığı konusunda bir fikir sahibi oluruz.

Bu söylediklerimizden ötürü kalbi anlamak için fiziki sistemimizi ve bileşenlerini gereği gibi tanımamız kaçınılmazdır. Bu nedenle kalp hakkında çalışma yapmak ve kalbini inşa etmek isteyen kişilerin fen bilimleri, matematik ve bunların kazandırdığı metodoloji konusunda yeterli bilgiye sahip olmaları gerekir. Aksi takdirde örneğin hasta bir kalbin nasıl tedavi edileceği, selim bir kalbe ulaşmanın yollarının ne olduğu gibi konularda ilmî bağlamda çözüm bulmak zordur. Bulunduğu iddia edilen çözümlerin de ne derece faydalı olacağı şüphelidir.

Bu süreçte sadece fiziksel sistemimizin göz önüne alınıp başka sistemlerin ve varlıkların yok sayılması da doğru değildir. Yalnızca fiziksel sistemimize bağlı kalarak insana ait problemlere çözüm üretilemeyeceğini kısa bir tarih turu ile anlayabiliriz. İnsanların kimi sadece maddi yönünü (fiziksel) kimi de sadece bu sisteme ait olmayan manevi ve ruhi diye isimlendirdikleri yönü ele alarak insana ait problemlere çözüm üretmeye kalkışmışlardır. Kimileri de her ikisini göz önüne almış fakat bunların Rabb'ini yok saymış, kimileri de sadece Rabb'i göz önüne almış insanın kendisini yok saymış ve bu şekilde çözüm üretmeye çabalamıştır. Hâlbuki bunlardan hiçbiri insana ait problemlere istenilen derecede çözüm üretmemiştir. Zira insanı meydana getiren tüm bileşenlerin ve bu bileşenlerin etkileşim içinde olduğu diğer varlıkların tamamı veya bir kısmı göz ardı edilerek problemlerimize çözüm üretmek mümkün değildir. Bunların tamamı göz önüne alınmazsa mutlaka eksik bir taraf kalacaktır. İstenilen çözüme ulaşmak zorlaşacaktır.

Örneğin böbrek rahatsızlığımızdan dolayı doktora gittiğimizde doktor diğer organlarımızı hatta psikolojik yönümüzü göz ardı ederek tedaviye kalkışsa böbreğimiz belki eski sağlığına kavuşacak ama bu arada diğer yapılarımız zarar görecektir. Bu sebeple doktor böbreği tedavi ederken kullanacağı tedavi yönteminde diğer bileşenleri de göz önüne alarak bir tedavi sürecine girer. Böbreğe faydalı fakat diğer diğer bileşenlere zarar verecek şeylerden kaçınır. Dolayısıyla tüm bileşenleri göz önüne alarak tedavi eder/etmelidir. Neticede, insana ait her türlü problemlerin çözümünde insanı meydana getiren ve bir şekilde ilişki içinde olduğu tüm bileşenleri göz önüne almak gerekir. Aksi takdirde sağlıklı sonuçlara ulaşmak mümkün değildir.

Buradaki kesin yargımızın gerekçelerinden biri, insanı meydana getiren bileşenlerin bazılarının ön plana çıkarılıp bazılarının göz ardı edilmesi veya tamamı ile yok sayılmasıdır. Burada bahsettiğimiz problemlerden biri de kişinin kendisini inşa etmemesidir. Diğer büyük veya küçük problemlerin çözümü

için de her zaman için söylediğimiz yöntem geçerlidir. Çözüm üretilirken insanı meydana getiren, az veya çok etkileyen ne kadar eşya ne kadar varlık varsa hepsi de göz önünde bulundurulmalıdır.

Fiziki bileşenlerimizin dışında farklı bileşenlerimiz de vardır. Yani bizler tamamı ile fiziki evrenimize ait bileşenlerden meydana gelmemişizdir. Biyolojik yönümüz yani vücudumuz bu sisteme aittir. Ancak bu sisteme ait olmayan kalp gibi bileşenlerimiz de vardır. Bu nedenle bu sistemle bir şekilde etkileşim halinde olan başka sistemlerin varlığını kabul etmeyip bu çerçevede insana ait çözümler aramak çözümsüzlük nedenlerinin başında gelir.

Burada evrene ait varlıklarla fiziksel ve yapısal (strüktür) olarak evrenin bir parçası olmayan bazı gaybî objelerin ilmî zaviyeden işin içine girmesi gerekmektedir. Bunu da vahiyden bağımsız, enformasyon kaybını göz ardı ederek pür pozitivist ve sözde bilimsel düşünce altında değerlendirmek ve anlamak mümkün değildir (Yavuz/Bilgili, 2011: 21).

Gaybî sistemlerin varlıklarını kabul etmeyen bilimsel yaklaşımlar sadece yaşadığımız dünyayı ve bu dünyayı oluşturan bileşenler arasındaki ilişkileri doğruya en yakın bir biçimde ortaya koyabilir. Bu da küçümsenecek bir şey değildir. Ancak bu çalışmalar insanların problemlerini tek başına çözmede yeterli değildir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi sistem bağlamında insanın iki bileşeni vardır. Birincisi bu sisteme ait olan bileşenimiz yani fiziki sisteme ait olan yönümüz (vücudumuz) ikincisi de bu sisteme ait olmayan bileşenimizdir. Kur'an insana ait problemleri çözmede bunların hiç birini göz ardı etmemiştir (Kur'an, Rum 30/58).

Bazı sözde dindarların doğa bilimlerine gereken değeri vermemeleri özellikle Kur'an'ın anlaşılması açısından üzüntü vericidir. Bu açıdan sistemimizin herhangi bir bileşeninden meydana gelmeyen fakat varlığı kişi tarafından öznel deneyimle anlaşılan kalp konusunda doğanın dışarıda bırakılması söz konusu olamaz. Her ne kadar yapısı sistemimizi meydana getiren herhangi bir bileşenden meydana gelmemiş olsa dahi kalbi anlamak için doğadan maksimum yararlanmamız gerekir. Dolayısıyla kalbin gerek yapısını gerek işlevini anlamada kesinlikle doğal objelerden ve bunlar arasındaki ilişkilerden istifade edilmelidir.

Allah'a iman için de aynı şey düşünülebilir. Nitekim iman da doğal objeleri ve bunlar arasındaki ilişkileri, akılsal fonksiyonları doğru kullanarak okuma ve anlama sonunda ortaya çıkan bir haldir (İbn Rüşd, 1992: 26). Bu hale götüren süreçte, kişinin geçerli olmayan bireysel realiteleri rol oynamaz. Taklidi imanı bu kategoride değerlendirmedığımızı yeri gelmişken belirtelim. Tabiatıyla Allah'a iman, doğanın akılla olan ilişkisinin bir sonucudur. Bu durum kozmik bir gereklilik olarak düşünülebilir.

Bu noktada kalbin akletme (Kur'an, Hac 22/46) ve fıkhetme (Kur'an, İsra 17/46) yani anlama yeteneği vardır. Kalbin doğal ayetlerle girdiği reaksiyon so-

nucunda ortaya çıkardığı yaratıcının varlığına ve onun sıfatlarına dair yaklaşımın objektifliğe en yakın olduğunu düşünmekteyiz. Kalp, doğal ayetleri anlamaya çalışırken doğa ona yaklaşım tarzı, değerlendirme ve kontrol mekanizması kazandırır. Doğa kendisini anlamaya çalışana böyle bir özellik kazandırmaktadır. Bunu doğaya yükleyen de elbette ki onun Rabb'idir. Zira doğa mutlak bağlamda rab olamaz. Hz. İbrahim bu süreçlerden geçerek kalbinin tatmin olmadığı hususlarda onu tatmin sürecine girmiştir. Bu süreç sonunda doğa ayetleri de kendilerinin rab olamayacağını anlatmıştır (Kur'an, En'am 6/76-79).

Anlama sürecinde kâinatın dışarıda tutulması daha önce de ifade ettiğimiz gibi eleştirel zihni rahatsız eder. Ancak bazı sözde dindar insanların bilime karşı mesafeli durduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Fakat bunların doğa bilimlerine karşı olmaları özellikle kendilerini bilim adamı olarak tanımlayanların tutum ve davranışlarından kaynaklanabilir. Bunun bir diğer nedeni de akli mutlak hakikatin kendisi olarak görenlerin eleştirilerindeki sert ve alaycı tavırlarıdır (Nacar, 1992: 135).

Hâlbuki evren sistemi incelemeleri, sistem dışına ait bilgiler vermiyorsa yapılan işlemlerin sonuçta birbirine işaret ettiği görülmelidir. Bu netice de bu yolda gidenleri doyurmayacaktır. Çünkü başlanılan noktaya geri gelinmiş olacaktır. Filozoflarımız bunu *teselsül* olarak adlandırıp bu düşüncenin de batıl olduğunu ifade etmişlerdir (Aydın, 1987: 40,70). Bu durum sistem dışına dair bilgiler ve yaklaşımlar sergileme özelliğine sahip olan kâinatımızı eksik ve yanlış yöntemlerle okumanın bir sonucudur.

Bu nedenle kendi fiziki sistemimiz dışında sistemlerin olduğunu kabul etmeyen bir bilimsel yaklaşımın insana dair problemleri çözmede eksik ve yetersiz kalacağını düşünüyoruz. Bunların selim kalbe ulaşmanın yolları, hastalıklı kalplerin tedavisi gibi konular hakkında bir öneride bulunması hatta bu konuyu gündeme alacak yaklaşım tarzlarının bulunması zordur.

Neticede evren sistemimizi vazgeçilmez ve göz ardı edilmez bir basamak ve araç olarak görüp sistemimiz dışına zihni sızramaların yapılabileceğini unutmamak gerekir. Doğa ve doğa bilimlerinden habersiz olanların bu sızrayışı yaptıklarını ifade etmelerinin bir kıymeti yoktur. Bu durum psikolojik rahatsızlıklarını örtmenin kendilerince uydurulmuş meşru yolu olabilir.

Sistem dışına ait yargılara, doğal objelerle girilen ilmî ilişki sonucu varılamıyorsa bunu yanlışlık değil sürecin bir parçası olarak görmek gerekir. Belirlenmiş yargılara sistemden sözde delil toplamanın özellikle iman sürecinde fazla bir anlamı yoktur. Zira her bireyin veya toplumun kendi düşünüş ve yaşam tarzlarının bir rasyonelitesi vardır. Bunlar da ancak onları bağlar ki diğer insanlar için bir anlam ifade etmez. Bu süreçlerden bahsetmiyoruz.

Kısaca ifade etmek gerekirse, kalbi anlamada ne doğal objeler tamamen göz ardı edilmeli ne de kalp tamamıyla doğal objelere indirgenmelidir. Aksine

kalp gibi sistem dışı objeleri daha iyi anlamak için her ikisi birlikte ele alınıp onlardan istifade edilmelidir. İki sistem arasında kurulacak ilişkinin zihni bir ilişki olacağını ve bu ilişkinin birebir somut yönünün olmayacağını da unutmamak gerekir.

Öte yandan göklerin ve yerin Rabb'inin göz ardı edilmesi halinde doğanın anlaşılamayacağı kanaatindeyiz. Doğadan insanın gerekli ve yeterli bir şekilde yararlanması için bu tip bir yaklaşım tarzı vazgeçilmez bir gerekliliktir. Şayet Kur'an ilmin evrenselliği gibi evrensel olarak ele alınmadıkça, bahsettiği gerek sistem içine gerekse sistem dışına ait konular net bir şekilde değerlendirilemeyecektir. Fiziki sistemin rollerini kısaca ifade etmek gerekirse bunları üç başlıkta toplaya biliriz:

1. Fiziki sistem ilmî bağlamda incelendiğinde kişiye yaklaşım tarzı, değerlendirme ve kontrol mekanizması kazandırır.
2. Fiziki sistem herhangi bir konunun anlaşılmasında ve anlatılmasında önemli roller üstlenir.
3. Fiziki sistem biyolojik bileşenimizin yaşamını sürdürmesinde de rol alır.

Kalbin hem yapısal ve işlevsel yönlerini hem de nasıl sağlıklı bir şekilde tatmin edilip selim ve münip bir faza gelecek şekilde inşa edileceği konusunda fiziki sistemimiz vazgeçilmez bir role sahiptir. Bu rolü anlaşılabilirliğine borçludur. Yani fiziki evrenimiz bizler tarafından anlaşılabilir bir şekilde yaratılmıştır. Bu bağlamda Einstein, "*Evren konusunda en anlaşılmasız olan şey, evrenin anlaşılabilir olmasıdır*" demiştir. Fiziksel dünyanın pek çok yönü, basit fizik yasalarının ya da açık ve kısa matematik formüllerinin içine yerleştirilebildiği halde, bilemediğimiz husus bunun neden böyle olması gerektiğidir (Osserman, 2005: 171).

Fiziki sistemin anlaşılabilirliği bizlerin buna uygun yaratılmamızdan ileri gelir. Fiziki dünyanın anlaşılabilirliğinin bizlere sağladığı katkı ile hem sistem içine hem de sistemimiz dışındaki sistemlere ait varlıkları anlayabiliriz. Anlaşılabilirliği sağlayan ise matematik ve matematiğin bize kazandırdığı mantıktır. Fiziki sistemimizi matematik-mantık çerçevesinde okuyarak elde ettiğimiz bilgi gerçekliğin en doğru ifadesidir. Sadece fiziki sistemimizin kendisini göz önüne aldığımızda onun mutlak gerçeklik olduğunu söyleyebiliriz. Bizim ondan belirttiğimiz çerçevede elde ettiğimiz bilgiler ise mukayyet gerçekliktir. Bu gerçeklik enformasyon kaybına bağlıdır.

3. Kalbin Gayb Sistemine Ait Bir Varlık Olması

Kur'an'da insanların kişiliklerini, tutum ve davranışlarını betimlemede kalp kavramının kullanıldığına şahit olmaktayız. Olumlu veya olumsuz kişilikleri ifade etmekte kullanılan kalbin göz, kulak ve benzeri organlarımıza benzer bir yapısı-

nın olduğunu ayetlerde görmekteyiz. Görmemizi sağlayan gözümüz, duymamızı sağlayan kulağımız iken akletmemizi ve fihketmemizi sağlayan da kalbimizdir. Bu bağlamda kalbimiz gözümüz ve kulağımız gibidir. Ancak göz ve kulağımızın yapısal yönü fiziki sistemimizin bileşenlerinden meydana gelmesine rağmen kalbimizin yapısal yönü fiziki sistemimizin bileşenlerinden meydana gelmemiştir.

Bu bağlamda kalbimizin fiziki sistemimiz içinde yapısal analizinin yapılması imkân dâhilinde değildir. O zaman kalbimizin fiziki sistemimize ait bir yapısı yoksa ait olduğu sistem içinde bir yapısı var mıdır? Bu soruya somut bağlamda cevap vermek oldukça zordur. Ancak olumlu veya olumsuz anlamda inşa edilme özelliğinden yola çıkarak böyle bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bunun bildiğimiz anlamda bir yapıya sahip olmadığını, bulunduğu sistem içinde, o sisteme ait bir yapısının olabileceği sonucuna varmaktayız.

Öznel deneyimlerimizi ve hislerimizi oluşturan kalbimizdir. Bunlar fiziki sisteme ve işleyişine bağlı olan ve bunlar olmadan oluşmayan ancak yapısal olarak bu sisteme (fiziki) ait olmayan objelerdir. Biyolojik kalbimiz bir kişiden başka bir kişiye nakledilebilirken Kur'an'da söz konusu olan kalbin aynı şekilde nakledilmesi imkân dâhilinde değildir. Bu kalp ancak eğitilebilir. Örneğin hastalıklı bir kalp eğitime tedavi edilebilir. Yani onun nakli ancak eğitime gerçekleşir. Bu da her bireyin bizatihi kendisinin girmesi gereken bir süreçtir. Bizim yerimize bir başkasının kalbi inşa etmesi mümkün değildir.

Kalbin hem yapısal hem de işlevsel yönlerini deneyimlerimizle anlamamız onun varlığını ve bir takım işlevlerinin olduğunu bize anlatır. Fiziki sistemimizden yola çıkarak somut bağlamda onu ortaya çıkaramamamız onun yok olduğunu göstermez. Çünkü tüm gerçekler ancak anlaşılmasını sağlamak açısından fiziki sisteme mahkûm olabilir. Yani böyle varlıkları anlamada fiziki sistem bizlere yardımcı olur. Kalbi fiziki sistem içinde bir yerde bulmamız mümkün değildir. Zaten o da fiziki sistemin bileşenlerinden meydana gelmemiştir.

Kalbin var olduğunu ve işlevlerini anladığımız halde onu algı düzleminde anlayamamamız onun gaybın bir elemanı olduğunu bize anlatır. Zira gayb var olandır. Var olduğu halde bizlere verilen algı cihazlarıyla direkt olarak algılayamadıklarımız bizim için gaybdır. Gaybda var olmak esastır. Yok olan gayb olmaz. Bu bağlamda kalbimizin yapısal yönü bizim için gaybdır. Gaybın anlaşılma metodları geçerlidir (Yavuz / Bilgili, 2011).

Neticede Kur'an'da bahsedilen kalp hem yapısal hem de işlevsel yönü olan bir varlıktır. Aynı zamanda kalp Allah'ın kelimelerinden biridir. Kendisine ait karakteristik özellikleri vardır. Buradaki kalp daha önce de söylediğimiz gibi vücudumuzdaki biyolojik kalp değildir. Bu anlamda fiziki kâinatımızı meydana getiren bileşenlerden inşa edilmiş değildir. Yapısal olarak da fiziki kâinatımıza ait değildir. Bu sebeple Kur'an'daki kalp fiziki sistemimizin dışında farklı bir sisteme aittir. Biz böyle sistemlere gaybî sistemler adını vermekteyiz.

Böyle sistemlerin varlığını fiziki evrenimiz içinde deneysel ve somut bağlamda ortaya koymak imkânsızdır. Bunlar akılsal fonksiyonların ilmî bağlamda inşasından sonra akli çıkarımlar sonucunda anlaşılır. Bu matematikteki faz uzayları gibidir. Bu gibi gaybî sistemleri anlamamanın bir diğer yolu da öznel deneyimlerimizdir. Bu deneyimler kişiye özeldir. Öznel deneyimlerin söylem ve eylem yansımaları toplanıp ilmî bir süreç neticesinde değerlendirilip elde edilecek sonuçlarla böyle sistemlerin varlığı kabul edilir.

Tüm bu sonuçları insan referans sistemini göz önüne alarak söylemekteyiz. Yaşamımızı devam ettirdiğimiz ve sürekli olarak her bakımdan etkileşime girdiğimiz bu sistemler, gerek temel özellik (atribü) gerekse bunların tezahürleri (manifestation) seviyesinde bizlerin karar verme sürecine aktif ve etkili bir şekilde katkı sağlar. Karar vermede ve yargıya varmada etkili kullandığımız için böyle sistemler bizim referans sistemimizi oluşturur. Referans (reference) kelimesi sözlükte gönderme, havale etme, müracaat, başvuru kaynağı, atıf, ilgi, alaka, ilişki gibi anlamlara gelmektedir (Yenal/Taşpınar/Arıkan, 1985: 513).

Burada kalbin fiziki sistemimize ait yapısal bağlamda bir yönünün olmadığı ancak fonksiyonel bağlamda varlığını öznel deneyimle hissedebileceğimizi ifade ediyoruz. Kalbimiz yapısal olarak farklı sistemin bir elemanıdır. Bu sistemin yapısal açıdan analizini yapma imkânı bizlere verilmemiştir. Bu sebeple kalbin sadece fonksiyonel yönünü inceleyebiliriz. Öznel deneyim, söylem, eylem ve davranışlarımız bu fonksiyonları ortaya koymada ve bunlardan yola çıkarak kalbin ne olduğu ve ne olmadığı ile ilgili anlama serüveninde katkı sağlayacaktır.

Anlama uğraşı verirken daha önce de ifade ettiğimiz gibi kesinlikle fiziki evrenimizin ve bunu meydana getiren bileşenlerin ve ilişkilerin yol göstermesine başvurulmalıdır. Fiziki evrenimizin bize sağladığı kelimeler ve kazanımlar sayesinde kalbi anlayabilir ve anlatabiliriz.

Gayb olan varlıkları ve bunların sistemlerini anlamak insanın vazgeçemediği hususlardan biridir. Fiziki sistemimiz göz önüne alındığında yukarıda da belirttiğimiz gibi kalp konusu da bizler için gaybdır. Daha doğrusu gaybî sistemin bir elemanıdır. Öznel deneyim ve Kur'an ayetlerinden yola çıkarak onun varlığından haberdar olmaktadır.

Kalp, algı cihazlarımızın (duyu organları) direkt anlamaması ve yapısının fiziki sistemimizin herhangi bir bileşeninden meydana gelmemesi yönünden gaybî sistemin bir elemanıdır. Kazandığımız ilmî bağlamdaki deneyimler kalbin işlevsel açıdan ne olduğu ve ne olmadığı ile ilgili bilgiler vermektedir. Bu deneyimlerin sonu yoktur. Ancak bu çabanın getirdiği dinamik bir anlayış her çağda kendini gösterir. Elde ettiğimiz bu bilgiler sayesinde anlama bağlamında fetihler kazanırız. Açtığımız her bir kapı yeni bir kapıyı gösterir. Bunlar sonu gelmeyecek olan fetihlerdir (Meriç, 2011: 110,114). Hz. İbrahim gibileri fırtınalı diyarlarda ayakta tutan ve geliştiren de bu fetihlerdir. Cemil Meriç'in ulu çamlar fırtınalı

diyarlarda yetişir dediği gibi, Hz. İbrahim gibi ulu kalpler de fırtınalı diyarlarda yetişir.

Kur'an Hz. İbrahim'in selim, münib ve her konuda tatmin olmuş bir kalbe sahip olduğunu bildirilmektedir (Kur'an, Şuara 26/89; Saffat 37/84; Kaf 50/32–33). Ayetlerde peygamberin bu özelliklere nasıl kavuştuğu ile ilgili bilgiler de verilir. Anlaşılabileceği üzere bu özellikler öyle kolayca kazanılmamıştır. Hz. İbrahim'in yaşantısından kesitleri dinleyince bunların büyük bir çaba sonucu kazanıldığı anlaşılır.

Hz. İbrahim gaybın varlığını ve işleyişini kendisine bahşedilen yeteneklerle anlamak isteyen biridir. Bunu da "*Kalbimin tatmin olmasını istiyorum.*" diyerek açıkça dile getirmiştir (Kur'an, Bakara 2/260). Kendisine Allah tarafından gaybî bir sistemi nasıl anlayabileceği konusunda gerekli bilgi verilip kalbi tatmin edilmiştir.

Gaybın varlığı bizim tembellik göstermemiz için değil aksine Hz. İbrahim gibi mevcut potansiyellerimizi harekete geçirmek içindir. Algılayıp anlamadığımız şeylerin varlığı, yapacak çok işimizin olduğunu anlatır. Aslında bunlar niyet makamında değil haz makamında olan süreçlerdir. Bu süreçte anlama ve hissetme (farkına varma) anahtar kavramlardır.

İnsanın anlamakta ve tasvirlemekte güçlük çektiği bilgiler geçmişte olduğu gibi bundan sonra da var olmaya devam edecektir. Bu bağlamda gaybın varlığı göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Bunların varlığı çaresizliklerimizi ifade edelim diye değil çareler üretip kendimizi geliştirelim diye yaratılmıştır. Bunların varlığı insanın zihinsel ufkunun algı sınırları içinde tutulmasına engeldir. Zira gaybın ve gaybî varlıkların anlaşılmasıyla sistem içine veya dışına ait bilinmeyen objelere ve bunların bazı fonksiyonel yapılarıyla ilgili yeni bilgilere ulaşmak mümkündür. Bu da kişinin zihinsel ufkunun genişlemesi anlamına gelir.

Gaybın varlığı ve gaybî sisteme ait varlıklar hakkında gelişmiş güzel konuşamayız. Yani gayba ait varlıkların bu sistemdeki gerçekliğini vahyi ve doğayı hesaba katmadan, olduğu gibi tarif edemeyiz. Buna göre gaybî sistemlerin varlığını şu yollarla anlayabiliriz:

1. İlmî bağlamda gerçekleşen öznel ve sübjektif deneyimler
2. Fiziki sistemin ilmî olarak incelenmesiyle kişinin kazandığı ilmî metodolojiler
3. Kazanılan bu ilmî metodolojilerin kişiye sağladığı matematik mantık, meta-matematik yaklaşım, değerlendirme ve kontrol mekanizması

Kişinin kendisini bu şekilde inşa etmesi neticesinde gaybî sistemlerin varlığını kabul etmek bir zorlamadan öte kendiliğinden ortaya çıkar. Bize tahsis edilen varlık dünyasının bir Rabb'i olduğunu da aynı yöntemlerle anlarız. Rabb'imizin isimlerini de aynı şekilde anlarız.

Fiziki sistemin rabbi bu sistemin bir bileşeni olamayacağına ve bu sisteme zati olarak mahkûm olmadığına göre Rabb'in kendisinin zati bağlamda bu sistemin dışında olacağına dair bir anlayış kendiliğinden ortaya çıkar. Aslında Rabb'imiz sistemleri yaratan, onu tesviye eden, takdir edip onlara hidayetini veren (Kur'an, A'la 87/2-3) olduğu için O'nu sistem içi veya dışı diye tarif edip anlatmak doğru değildir. Zira sisteme ait olma veya olmama bize ait özelliklerdir. Ancak Allah'ı tenzih etmek yani diğer varlıklara benzetmeyip onlardan ayırmak için sistem bağlamında ayırıyoruz.

Söylediğimiz yöntemlerle kazandığımız bu ve benzeri anlayışlarımız bizleri diğer sistemlerin varlığını kabule zorlar. Biz gaybî sistemleri kabule zorlanmayız. Bilakis fiziki sistemimizin kazandırdıkları bizi onları kabule zorlar.

Kalbimizin yapısal olarak farklı bir sisteme ait olduğunu bu yollarla anlayabiliriz. Farklı sisteme ait olduğu hakkında bilgi sahibi olmanın bize sağlayacağı katkıları da konuşmamız gerekir. Kalbin ait olduğu sistemi ve onun etkileştiği diğer sistemleri bilirsek onun kesbi bağlamda inşası için doğru yöreğe gireriz. Ne tamamen maddesel bağlamda bir inşa ne de maddesel yönü göz ardı edip maneviyat denilen yöne göre eğitim yapmak kalbi doğru şekilde inşa etmez. Bu nedenle hem kalbin ait olduğu sistem ve bileşenleri hem de kalbin ilişkili olduğu diğer sistemler ve bileşenlerinin tespiti önemlidir. Kısaca kalbin etkileşim halinde olduğu tüm bileşenleri göz ardı etmeden eğitim programlarının oluşturulması gerekir. Kalbimizi buna göre inşa etmeliyiz.

Kalbin fiziki sisteme (evren) ait olduğu düşüncesini ispat etmek için verileri ve kanıtları zorlamaya gerek yoktur kanaatindeyiz. Kalp, gaybî bir obje olup gayb sistemine aittir. İnsanın yeteneklerini göz önüne alarak gözün, kulağın, dokunmanın, burnun ve tatmanın gaybından kısaca duyu organlarının gaybından bahsedebiliriz. Ayrıca kişinin kazanmadığı hislerle ilgili gayb, akılsal fonksiyonlarını kullanarak kazanacağı ancak henüz kazanmadıklarından oluşan gayb diye de tasnif yapabiliriz.

Burada tadı hissettireni gözlemleyebiliyoruz ama hissedeni görüntülemek veya fiziksel anlamda ispat etmek mümkün değildir. Ancak hissedenin varlığını öznel deneyimlerle şüpheye mahal vermeyecek şekilde anlıyoruz. Dolayısıyla özbenin (kişi) varlığı ispattan daha kesindir diyebiliriz. Bu bağlamda Descartes, *"Her şeyden şüphe edebilirim; ama şüphe ettiğimden şüphe etmem. Düşünen bir süjenin var olduğunu açık kavrırım."* demiştir (Erdem; 1999: 64).

Diğer yandan direkt veya dolaylı olarak algılayıp anladığımız objeler vardır. Bu varlıklar geniş bakış açısı kazanmamıza yardımcı olur. Mıknatıs bu objelerden biridir. Mıknatıs bilindiği gibi demir ve nikel gibi maddeleri kendine çeker. Mıknatısın çevresinde çekme ve itme özelliğine sahip bir alan vardır. Bu alan sayesinde çekme ve itme oluşur. Demir tozları ile yapılan deneyler bu alanın varlığını ve alan çizgilerinin yoğunlaştığı yerleri dolaylı (indirekt) olarak gösterir.

rir. Mıknatısın bir alana sahip olduğunu demir tozlarının dizilişinden ve hareketinden anlarız. Burada bizlere alanın varlığını dolaylı olarak gösteren demir tozlarıdır.

Mıknatısın sahip olduğu alanın varlığı nasıl diğer objelerle anlaşılıyorsa fiziki evrenimize ait direkt algılayamadığımız objelerin varlıkları da başka objelerle anlaşılabilir. Burada mıknatıs fiziki sistemimizin bir elemanıdır. Yani fiziki sistemimizin bileşenlerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bu sebeple bunları diğer fiziki objelerle anlayabiliriz. Bu özellik fiziki sistemimize verilmiştir. Burada bizi ilgilendiren konu fiziki olmayan yani fiziki sistemimize yapısal olarak bağlı olmayan sistemlerin ve objelerin varlığını nasıl anlayacağımızdır.

Fiziki sistemimizin, gaybî varlıkları direkt veya dolaylı olarak fiziksel sistem içinde kalarak göstermesi imkân dâhilinde değildir. Fiziki sistemimizin tasarımı bu yoktur. O halde gaybın varlığını anlamada fiziki sistemimizin rolü nedir?

Fiziki sistemimiz bizlerin her türlü eğitiminde rol alır. İlmî çerçevede incelendiğinde bakış açısı ve yöntem kazandırır. Bunlar sayesinde bizler gaybın varlığını, gaybî sistemleri ve bunların bazı fonksiyonlarını anlayabiliriz. Bu da bizim için dolaylı anlamadır. Demir tozları mıknatısın alanı için ne ise evrenin kendisi de gaybî varlıklar için o dur.

Allah Teâlâ insanların yaratılmaları, yaşamlarını sürdürmeleri, değişim ve dönüşüm göstermeleri gibi tüm faaliyetlerini icra edecek bir ortam yaratmıştır. Bu ortama mıknatısın alanı gibi alan da diyebiliriz. Alan oluşumu mıknatısa muhtaçtır. Mıknatıs olmadan alan oluşmaz. Ancak bu yönüyle alanın yapısı mıknatısa benzemez. Buradan Rabb'imizin varlığı açısından benzetme yapabiliriz. Buna göre Rabbimiz olmadan evrenimiz oluşamaz. Burada şuna dikkat etmek gerekir. Rabbimiz hiçbir bileşenden meydana gelmiş değildir. Zira o yaratılmamıştır. Bu anlamda ona vacibu'l-vucud denilmiştir (Erdem, 1997: 68).

Ancak alanın varlığını devam ettirmesi ve fonksiyonel olması için başka bir varlığa ihtiyaç vardır. Bu da Rabb'imizdir. Bu açıdan bakıldığında genel sistemimizin devam etmesi için dışarıda olan bir varlığa ihtiyaç vardır. Bu da rabbimizdir. Buradaki dışarıda olma mekânsal açıdan olmayıp sistem açısından dır. Yani yapısal olarak sistemimizin bileşenlerinden meydana gelmemiş olması açısından dır. Zira O hiçbir şeye benzemez (Kur'an, Şura 42/11).

Gaybın varlığını kabul edip buna iman etmeyen kimseler için bu çalışmanın faydalı olacağını söylemek zordur. Ancak bu kişilerin belki gayb konusunu araştırmalarına vesile olabilir. Gaybın varlığı bizim için yöntem bağlamında çözüm modelimizi oluşturmaktadır. Gayb fiziki sistemimiz dışında farklı sistemlerin var olduğunu anlatır.

Farklı sistemlerin olduğundan yola çıkarak eşya ile zihni süreçlere girilebileceğini ve ilmî çalışmaların bu doğrultuda yapılabileceğini ifade edebiliriz.

Gaybî sistemleri yok sayarak yapılan çalışmaların insana sağlayacağı katkıların eksik ve yetersiz olacağı kanaatindeyiz. İlim bağlamındaki sınırlarımızı belirlemede gaybî sistemlerin de rol oynadığını söylüyoruz.

Objeleri anlamada gaybî sistemlerin varlığını işin içine dâhil etme bizim çözüm modellerimiz arasındadır (Yavuz / Bilgili, 2011). Bu vazgeçilmesi mümkün olmayan bir çözüm modelidir. Bu çözüm modelinin yok sayılarak veya gereksiz görülerek ya da yeterince değer verilmeyerek işlevsiz kılınması bilerek yapılırsa büyük bir vebaldir. Kasıtlı değilse büyük yanlıştır.

4. Kalp İnşasında Sistem Analizinin Önemi

Kalbimiz inşa (eğitim) edilecek bir varlıktır. Kendisine yüklenen yetenekleri vardır. Bu yeteneklerin dışında bir yetenek kazanması mümkün değildir. Bu bağlamda kalbimizi elimize benzetebiliriz. Elimizin yapabileceği ve yapamayacağı işler vardır. Bizler ancak elimize yüklenen yetenekleri kullanabiliriz. Elimize potansiyel olarak (vehbi) verilmemiş yetenekleri kullanmamız mümkün değildir. Bu bağlamda resim yapma, müzik aleti çalma gibi yetenekler potansiyel olarak elimize verilmiştir. Bu yetenekleri bizler sonradan eğitimle elimize kazandırabiliriz. Bunlar sonradan kazanılan yeteneklerdir. Eğer bu yetenekler potansiyel olarak verilmemiş olsaydı bunları elimize kazandırmamız mümkün olmazdı. Bu açıdan bizler ancak potansiyel olarak yüklenen yetenekleri aktüalize edebiliriz. Elimize kelimenin tam anlamıyla konuşma, koklama, duyma gibi yetenekler verilmediği için bunların aktüalize olmaları söz konusu olamaz. Yani elimize koklama yeteneği potansiyel olarak verilmediğinden ne kadar uğraşsak, ne kadar çaba göstersek de bu yeteneği elimize kazandıramayız. Bizler ancak Rabb'imiz tarafından bahşedilen yetenekleri aktüalize edebiliriz.

Bu bağlamda kalbimiz de elimiz gibidir. Kendisine yüklenen potansiyel yetenekler vardır. Ancak bu yetenekleri kesbi olarak ortaya çıkarabiliriz. Bunun dışında yüklenmeyen yetenekleri aktüalize etmemiz imkân dâhilinde değildir.

Kalbimize yüklenen yetenekleri aktüalize etmeye inşa veya eğitim adını vermekteyiz. Burada öncelikle kalbimize yüklenen potansiyel yeteneklerin oluşturduğu sistemleri tespit etmek gerekir. Bu yeteneklerin işlevsellik kazandığı sistemleri ve bu sistemlerdeki rolleri anlaşılardan yeteneklerin gereği gibi aktüalize olması dolayısıyla kalbin inşası mümkün değildir.

Kalbimize verilen yeteneklerin ait olduğu sistemler tespit edildikten sonra bunların hangi sistemler aracılığıyla gereği gibi aktüalize olacağı tespit edilmelidir. Yani kalbi yeteneklerimizin hangi sistemlerle aktüalize edileceği ortaya çıkarılmalıdır. Potansiyel kalbi yeteneklerimizi aktüalize edecek sistemler doğal sistemlerdir. Buradaki doğal sistemlerle doğa ve Kur'an ayetlerini kastetmeyiz.

Her bir aktüalize edecek olan sistem kendi içinde sistemlere ayrılır. Zira kalbi yeteneklerin hepsi aynı yöntem ve aynı materyallerle ortaya çıkmaz. Her birinin aktüalize edeceği kendilerine ait özel yöntem ve materyal vardır. Bu bakımdan yani yöntem ve materyal bakımından doğa ve Kur'an ayetleri yeterlidir. Zira biyolojik yönümüz bunun böyle olduğunu anlatır. Biyolojik bağlamdaki bu ayetlerle gerçekleşen rezonans hali bize bunların yeterli olduğunu anlatır. Bu söylediklerimizi sistem açısından tasnif edecek olursak karşımıza şunlar çıkar:

1. Potansiyel kalbi yeteneklerimizin ait olduğu genel sistem
2. Potansiyel kalbi yeteneklerimizin ait olduğu genel sistemi işlevsel kılan metodik bağlamdaki sistem (sibernetik)
3. Potansiyel kalbi yeteneklerin her birinin sahip olduğu bu genel sistem içindeki alt sistem
4. Potansiyel kalbi yetenekleri aktüalize etmeyi sağlayacak genel sistem (fiziki evren)
5. Potansiyel kalbi yetenekleri aktüalize etmeyi sağlayacak genel sistemi (fiziki evren) işlevsel kılan metodik bağlamdaki sistem (sibernetik)
6. Potansiyel kalbi yeteneklerin her birini aktüalize edecek genel sistemin (fiziki evren) içinde bulunan alt sistem

Kalbi yetenekleri gereği gibi aktüalize edebilmek için bunların her birinin işlevsel olduğu sistemlerin ilmî çerçevede ve olabildiğince algoritmik bir biçimde ortaya konulması oldukça önemlidir. Bunların ait olduğu sistemleri ve işlevselliklerini uygulamalı bir şekilde anlamak da kalbin inşasında (eğitimde) vazgeçilmez bir gerekliliktir.

Eğer bu sistemler kasıtlı veya kasıtsız yanlış seçilir ve uygulaması da bu doğrultuda yapılacak olursa karşımıza hasta bir kalp çıkar. Bu kalp her iki dünyada da başımıza belalar açar. Şayet kalp hiçbir ilmî sisteme sahip olamayan insanların ürettiği sistemler çerçevesinde inşa edilecek olursa tedaviye muhtaç hale gelir. Bu duruma ilmî gerekçelerden uzak yöntemleri ve mistik fantezileri örnek verebiliriz. Burada iki gurup karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri bu yola sevk eden yöneticiler diğeri de bunlara uyan yönetilenlerdir. Kur'an her ikisine de aynı cezayı vereceğini söylemektedir (Kur'an, Araf 7/38). Zira uymak, tabi olmak mazeret olarak kabul edilmemektedir.

Kalbi doğal ayetlerin dışındaki materyal ve yöntemlerle sağlıklı bir şekilde anlamak ve eğitmek mümkün değildir. Kalbini tatmin edenleri, selim ve munib faza getirenleri incelediğimizde bunların hepsinin doğal ayetlerle gereği gibi reaksiyona girdiklerini ve bunlardan yararlandıklarını görmekteyiz. Bu açıdan kalbi inşa edecek sistemlerin hepsinin, doğal ayetlerden ve bunların gösterdiği yöntemlerin oluşturduğu sistemlerden meydana gelmesi gerekir.

Kalbin sağlıklı inşası için onun ait olduğu sistemin ve o sistemde geçerli olan kuralların ve kanunların özgür irade sahibi kişi tarafından bilinmesi kaçınıl-

mazdır. Bu açıdan sistem analizi kalbi anlamada oldukça önemlidir. Kalbi hangi ortamlarda bulunduracağımız, hangisinde bulundurmayaçağımız, ne ile meşgul edeceğimiz, nelerden uzak tutacağımız ve nasıl inşa edeceğimiz gibi soruların cevabı sistem analizinden geçmektedir. Kalbin inşası bir eğitim olduğu için, kalbin tabi olacağı eğitim sisteminin tespit edilmesi gerekir.

Bu tespitten sonra kalbin ait olduğu sistemleri göz önüne alarak onun inşasından ve tatmin olma sürecinden bahsedebiliriz. Bu açıdan bakıldığında kalbin tüm bileşenlerinin gereği kadar ve uygun zamanlarda devrede olması önemlidir. Kalbin inşa edilip tatmin edilmesi için onun ait olduğu sistem ve bunları meydana getiren alt sistemler göz önüne alınmalıdır. Bu nedenle kalbin ait olduğu sistemi ve onun işleyişini belirleyen kanun ve kuralları bilmemiz gerekir.

Burada kalp hakkında konuşma ile kalbi konuşmanın birbirinden farklı olduğu iyi tespit edilmelidir. Bu konuda da sistem analizi önemli katkı sağlar. Kalbin inşası, temizliği, tatmin edilmesi ve bunların önemi gibi konular kısaca kalbin yapısal ve fonksiyonel yönlerinin sistematik analizi kalp hakkında konuşmaktır. Kalbin nasıl inşa edileceği, nasıl temizleneceği ve nasıl tatmin edileceği gibi konular ise kalbi yani kalp ile ilgili konuları konuşmaktır. Yani kalbin önemini konuşmakla kalbi konuşmak farklıdır. Buradaki konuşmak onun ilmini yapmaktır. Bu açıdan bakıldığında da kalbi anlamada sistem kavramının ve sistem açısından analizinin öneminin büyük olduğunu görürüz.

Kısaca ifade etmek gerekirse kalp hakkında konuşmak, konusu ve içeriği kalp olan açıklamalar, tasvirler ve konuşmalar yapmaktır. Kalbin hem yapısal hem de fonksiyonel bağlamda araştırılması ise kalbi konuşmaktır. Bu bağlamda Kur'an kalbin sonradan kazanacağı halleri ve bu hallerin fonksiyonlarını açıkça ifade etmiştir.

Sistem analizi tüm bunların yanında kalbi anlamada ve onun inşasında bakış açısı kazandırır. Kazandırdığı bakış açısı, kalbin gizemini ortaya çıkarmada önemli görev üstlenir. Sistem analizi yapılmadan kalbin gerek ilmi ve gerekse estetik açıdan inşa edilemeyeceğini söyleyebiliriz.

Kalbi inşaada ve tatmin etmede kullanılacak araç-gereçler ve yöntem konusunda sistem analizi önümüzü aydınlatacaktır. Örneğin kalp sadece maddi kazanımlarla inşa olup tatmin olur mu? Yoksa maddeyi göz ardı edip sadece maneviyat denilen varlıklarla mı inşa olup tatmin olur? Sosyal pozisyon, ekonomik durum, bilgi sahibi olma, olumlu davranışlar gibi eylemlerden hangisi ya da hangileri kalbi inşa edip tatmin eder? Bunu anlamada kalbin sistem analizinin yapılması çok önemlidir.

Kalbi sadece maddi yapının tatmin edeceğinden yola çıkarak inşa etmeye çalışmak istenilen ve beklenen sonucu vermez. Bunu göz ardı ederek sadece diğer bileşenleri ele alıp inşaada kullanmak da kalbin inşasını ve tatminini gerçekleştirmez.

Kalbin ait olduğu sistem ve bu sistemin işleyişinin yani analizinin yapılması kalbin ne ile inşa edilip tatmin olacağına karar verme açısından oldukça önemlidir. Kalp ne sadece madde ile ne sadece sosyal pozisyonla ne sadece ekonomik durumla ne sadece ilimle ne de sadece maneviyatla inşa olup tatmin olur.

Kalbin ait olduğu sistem insan biyolojisini de içine aldığından maddi yönün de inşa da ve tatminde görev aldığı ancak sadece bunu göz önüne almanın yanlış olduğunu söylüyoruz. Aynı şekilde amelsiz ve eylemsiz ilmî bilgilere sahip olmanın da kalbi tatmin etmeyeceğini ifade edebiliriz. Kalbin özbene ait yönünü, fiziki sisteme ait yönünü, duygusal yönünü, Rabb'e bakan yönünü yani sistemi ve bileşenleri göz önüne alarak tatminde neyin ne kadar etkili olacağını tespit edebiliriz.

Sonuç

Kur'an'da bahsedilen kalp yapısal olarak fiziki sistemimize ait olmayıp farklı sisteme ait bir varlıktır. Böyle sistemlere gaybî sistemler adını vermekteyiz. Bu sistemlerin varlığını fiziki evrenimiz içerisinde deneysel ve somut bağlamda ortaya koymak imkânsızdır. Bunlar akılsal fonksiyonların ilmî bağlamda inşası neticesinde akli çıkarımlarla anlaşılır. Bu durum matematikteki faz uzayları gibidir. Bu gibi gaybî sistemleri anlamının bir diğer yolu da öznel deneyimlerimizdir.

Bu çalışmada, sistemimize (evren) ait varlıklarla organize bir bütün meydana getirmeyip yine bu varlıklarla fiziksel bir etkileşim içerisinde olmayan objeler kümesi sistem dışı veya farklı sistem olarak nitelendirilmiştir. Yani insan referans sistemi açısından evrene ait varlıklar ve bunlar arasındaki ilişkiyi sistem içi; ruh, cin, melek, şeytan ve ahiret gibi varlıkların sistemlerine ait objeler de sistem dışı olarak tanımlanmıştır. Kalp de bunlardan biridir.

Kur'an'da hem sistem içine hem de sistem dışına ait ayetler vardır ve bunlar birbirleriyle çelişmezler. Sistem içi ve dışı diye ayırmamız sadece zihni bağlamdadır. Bunun da sebebi anlama uğraşında ve izahlarda yanlış sistem ihlallerinin önüne geçmektir. Yoksa hiçbir sistemin birbirinden ayrı ve bağlantısız olduğunu düşünmüyoruz.

Sistem analizi yapılarak kalbin anlaşılmasına çalışılması entelektüel doyum için gereklidir. Entelektüel doyum estetik doyumunu da beraberinde getirir. Bu iki doyumunu sağlayan sistem kalbin doyumunu dolayısıyla özbenin makam sahibi olmasını sağlar.

Kalbin hem yapısal hem de fonksiyonel yönlerini anlamak ve onu gereği gibi inşa etmek için ait olduğu sistemi ve bu sistemde geçerli olan kuralları ve metodolojiyi ilmî çerçevede ortaya koymak gerekir. Bunların hepsi kalbi inşa etmeden önce yapılması gereken saha analizleridir.

Doğa ayetlerinin hakikati anlamada referans kabul edilmesi ve bunun gelenek olarak devam etmesi önemli bir husustur. Zira kalbi, fonksiyonel bağlamda anlamak için doğa ayetlerini anlamak gerekir. Bu nedenle kalbi inceleyenler fen bilimleri, matematik ve bunların kazandırdığı metodoloji konusunda yeterli bilgiye sahip olmalıdır. Aksi takdirde hasta kalbin nasıl tedavi olacağı, selim bir kalbe ulaşmanın yollarının ne olduğu konusunda ilmî bağlamda çözüm bulmak oldukça zordur.

Kalbin doğal ayetlerle girdiği reaksiyon sonucunda ortaya çıkardığı, Yaratıcı'nın varlığına ve onun sıfatlarına dair yaklaşımın objektifliğe en yakın olduğunu düşünmekteyiz. Kalp doğa ayetlerini anlamaya çalışırken ona yaklaşım tarzı, değerlendirme ve kontrol mekanizması kazandırır.

Allah'a iman için de aynı şey düşünülebilir. Nitekim iman da doğal objeleri ve bunlar arasındaki ilişkileri, akılsal fonksiyonları doğru kullanarak okuma ve anlama sonucunda ortaya çıkan bir haldir. Bu hale götüren süreçte, kişinin geçerli olmayan bireysel realiteleri rol oynamaz. Tabiatıyla Allah'a iman, doğanın akılla olan ilişkisinin bir sonucudur. Dolayısıyla kozmik bir zorunluluk olarak görülebilir.

Fiziki sistemin Rabb'i bu sistemin bir bileşeni olamayacağına, bu sisteme yapısal olarak mahkûm olmadığına göre Yaratıcı'nın kendisinin yapısal bağlamda bu sistemin dışında olacağına dair bir anlayış kendiliğinden ortaya çıkar. Bu da bizleri diğer sistemlerin varlığını kabule zorlar. Biz gaybî sistemleri kabule zorlanmayız bilakis fiziki sistemimizin kazandırdıkları bizi onları kabule zorlar. Objeleri anlamada gaybî sistemlerin varlığını işin içine dâhil etme bizim çözüm modellerimiz arasındadır.

Fiziki sistemimizin tabii olduğu kurallar ve kanunlar vardır. Kalbin ait olduğu sistemin de kendisine ait kural ve kanunları olmalıdır. Fiziki sistemden yola çıkarak kazandığımız Rab anlayışı bizi böyle bir sonuca götürmektedir. Rabb'imiz Allah ne yaparsa hepsini belli bir ilim çerçevesinde yapmaktadır.

Kâinat sistemi incelemeleri sistem dışına ait bilgiler vermiyorsa yapılan işlemlerin sonuçta birbirine işaret ettiği görülmelidir. Bu netice de bu yolda gidenleri doyurmayacaktır. Çünkü başlanılan noktaya geri gelinmiş olunacaktır. Bu durum sistem dışına dair bilgiler ve yaklaşımlar sergileme özelliğine sahip olan kâinatımızı eksik ve yanlış yöntemlerle okumanın bir sonucudur.

Kalbin inşası için bu iki sistemin düzenli olarak etkileşmesi gerekir. Buradaki sıralanış fiziki sistemden başlayıp kalbin ait olduğu sisteme doğrudur. Bu durum peygamberler dışında tüm insanlarda aynıdır. Tersine insanlar için doğru değildir. Fiziki etkileşime girmeden kalbin inşası mümkün değildir. Bu sebeple fiziki sistemi öldürmek, onu yok saymak ve ona rağmen bir şeyler yapmak mümkün değildir.

Notlar

(*) Dr.

- 1 Algoritma: Her türlü sistematik hesap yönteminin genel adıdır. Herhangi bir problemin çözüm yöntemini tanımlayan sıralı işlemler bütünü, çözüm zinciridir. Yol, yordam demektir. Bu kavram 9.yy başlarında yaşamış, aslı Türk olan matematikçi Muhammed bin Musa el Harezmi'nin, el-Harezmi sözcüğünden batlıların çıkardığı bir terimdir (Nasr, 2006: 78-79).

Kaynaklar

- Abdulkaki, Muhammed Fuad; *Mucemu'l-Mufehras li-el Fazıl Kur'anil Kerim*, Mektebetü'l İslamiyyeh, İstanbul, 1982.
- Attas, S. Nakıb; *İslam, Sekülerizm ve Geleceğin Felsefesi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.
- Aydın, Mehmet; *Din felsefesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1987.
- Bilgili, F. M., Yavuz, Ömer; *Yöntem Bilim Açısından Doğa Kur'an Eşdeğerliliği*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2011.
- Bilmen, Ömer Nasuhi; *Dinî ve Felsefî Ahlak Lügatçesi*, Bilmen Yayınevi, 1967.
- Cebecioglu, Ethem; *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınlar, 2005.
- Çantay, Hasan Basri; *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Elif Ofset, İstanbul, c.1, 1984.
- Elmalılı, H. Yazır; *Hak Dini Kur'an Dili*, I-IX, Nebioğlu Basımevi, İstanbul 1960.
- Erdem, Hüsameddin; *Din-Felsefe Münasebeti*, Sebat, Konya, 1997.
- Isfahani, Rağıb; *Müfredat* (Ter. A. Güneş / M. Yolcu), Çıra Yayınları, İstanbul, 2006.
<http://www.fenbilimleri.org/component/content/article/2-makaleler/127-kimyasal-reakyonlar-ve-enerji.html>
- İbn Kesir; *Hadislerle Kur'an'ı Kerim Tefsiri* (Çev. Bekir Karlığa / Bedrettin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1983.
- İbn Munzur, *Lisanu'l Arab* 1-XV, Daru's- Sadr, Beyrut, Ts.
- İbn Rüşd; *Faslu'l-Makal* (Çev. Bekir Karlığa), İşaret Yayınları, İstanbul, 1992.
- Izutsu, Toshihiko; *Kur'an'da Allah ve İnsan* (Çev. S. Ateş), Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul Trz.
- Kara, Mustafa; *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1990.
- Meriç, Cemil; *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- Mutçalı, Serdar; *Arapça Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, 1995.
- Nacar, Mustafa; *Bilgi Bilim ve İslam*, (Haz. Ahmet Tabakoğlu / Sadık Çelenk), İلمي Neşriyat, İstanbul, 1992.
- Nasr, Seyyid Hüseyin; *İslam ve Bilim* (Türk. İlhan Kutluer), İnsan Yayınları, 2006.
- Osserman, Robert; *Evrenin Şiiri*, (Çev. İsmet Birkan), Tübitak, Ankara, 2005.
- Özenli, Sertaç; *İlmî Sohbetler*, Karakuşlar Yayınları, Adana, 1999.
- Tehanevi, Muhammed bin Ali; *Keşşafu Istılahatî'l- Fünun* I-II, İstanbul, H. 1318.
- Yavuz, Ömer, Bilgili, F. M.; *İlmî Metodoloji Açısından Kur'an'da Gayb*, Çizgi Kitabevi, 2011.
- Yenal, Gülderen, Taşpınar, Gülsevin, Arıkan, Necmettin; *Golden Dictionary*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1985.
- Zebidi, Muhammed Murteza; *Tacu'l Arus min Cevahiri'l- Kamus*, I-X, Daru's-Sadr, Beyrut, H.1306.
- Zemahşeri, Mahmud bin Ömer; *Esasu'l-Belağa*, Matbaaatu Daru'l-Kütüb, Mısır, 1973.